

MAKTABGACHA TAʼLIM TASHKILOTLARI TARBİYALANUVCHILARIDA OʻZ OʻZINI BAHOLASH KOʻNIKMASINI SHAKLLANTIRISH JARAYONINING OʻZIGA XOSLIGI

Atabaeva Dilshoda Azatovna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Gumanitar va ijtimoiy fanlarni masofadan
oʻqitish kafedrası assistent-oʻqituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079469>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha taʼlim tarbiyalanuvchilarning oʻz oʻzini baholash koʻnikmalari, uni shakllanish jarayoni, oʻziga xos xususiyatlari, oʻz oʻzini baholash layoqatiga egalikning namoyon boʻlishi, oʻz oʻzini adekvat baholay olmasliklari sabablari haqida fikr yuritilgan.

Tayanch soʻzlar: doʻstlik, hamkorlik mehnatsevarlik, munosib baholash, mos tarzda baholash, oʻz oʻzini baholash, faoliyat, topshiriqlar, oʻz oʻzini past baholash, oʻz oʻziga yuqori baho berish, nomutanosib baholash.

Maktabgacha taʼlim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining maqsadga muvofiq tarzda rivojlanishlarini taʼminlash uchun ular oʻrganishni hojlagan buyumlar, hodisalar bilan uygʻun munosabat oʻrnatish, uning xohish istaklarini aniqlash, initalishlarini tahlil qilish, layoqatlarini koʻrsatish orqali intellektual jihatdan rivojlantirish mumkin. Tarbiyalanuvchilarning layoqatini rivojlantirish jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik faoliyat ularda oʻz oʻzini baholash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilishi kerak. Tarbiyalanuvchilar oʻz xohish istaklari va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda xatti-harakatlarini baholaydilar. Biroq bunday baho har doi ham toʻgʻri va aniq boʻlavermaydi. Baʼzi hollarda bolalar oʻz imkoniyatlarini yuqori baholasalar, ayrim vaziyatlarda past baholashga muvaffaq boʻladilar. Tarbiyalanuvchilar xarakteridagi oʻzgaruvchanlik tufayli esa ular tez-tez oʻz xatti-harakatlarini qayta baholashni istaydilar. Bolalar har gal oʻz oʻzlarini baholaganda yuqoriroq darajaga intiladilar, yana bir guruh bolalar oʻz imkoniyatlariga qoʻrqoqlik bilan munosabatda boʻladilar, shuning najasida oʻz oʻzlarini juda past baholaydilar. Aslida esa ularning xatti-harakatlariga beriladigan baho oʻzlari taklif qilgandan koʻra ancha yuqori boʻladi. Tarbiyalanuvchilarning oʻz oʻzini baholashini ular maktabgacha taʼlim tashkilotiga kelgan dastlabki kunlaridan boshlash lozim. Tarbiyalanuvchilarda oʻz oʻzini baholash koʻnikmalari ularning guruhdoshlari bilan kechadigan munosabatlari va amalga oshiriladigan faoliyatlari asosida shakllantiriladi. Tarbiyalanuvchilarda oʻz oʻzini baholash koʻnikmalarining barqarorlashuvini taʼminlash murakkab pedagogik jarayon mahsuli hisoblanadi.

Bolalar muntazam tarzda oʻzlarini guruhdoshlari bilan qiyoslaydilar. Shu asosida oʻzlari, imkoniyatlari, xarakterlarining oʻziga xos jihatlari haqidagi shaxsiy

fikrlari shakllanadi. Natijada tarbiyalanuvchilarda bosqichma-bosqich o‘z o‘zini baholash ko‘nikmasi shakllanadi. O‘z o‘zini munosib baholash tarbiyalanuvchilarda o‘z imkoniyatlari doirasida turli topshiriqlarni bajarish va guruhdoshlariga talablar qo‘yish layoqatining shakllanishiga ko‘maklashadi. O‘z o‘zini nomutanosib baholash esa tarbiyalanuvchilarning ichki olamiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmaydi, rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi.

O‘z o‘zini baholash bolalarda juda yoshlikdan boshlanib, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida o‘z faoliyati va harakatlarini boshqarishning yangi psixologik mexanizmlari vujudga keladi. Shuning uchun ham maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining katta guruhlari tarbiyalanuvchilarning o‘z o‘zini anglash va munosib baholash ko‘nikmalarining rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Maktabgacha ta‘lim davrii tarbiyalanuvchilarda yangi shaxsiy sifatning shakllanishi uchun muhim davr bo‘lib, o‘ziga xos parametrlarda namoyon bo‘ladi. Motivlarning o‘zaro muvofiqlashuvi natijasida yangi faoliyat moitvlarini egallash mayillari vujudga keladi. Buning natijasida esa bolalar amal qiladigan yetakchi qadriyatlar tarkib topadi. Bu davrga kelib tarbiyalanuvchilarning o‘z tengdoshlari bilan kechadigan munosabatlarning xarakteri o‘zgaradi. Ular kattalar bilan muloqot o‘rnata boshlaydilar natijada tarbiyalanuvchilar o‘zlarini tashqi olam bilan qiyoslash, o‘z o‘zini baholash, jamiyatdagi me‘yorlar va qoidalarga moslashishga harakat qiladilar.

Bolalarning o‘z o‘zini baholashida kattalarning ularga beradigan baholari ham muhim o‘rin egallaydi. Bolalarga past baho berish ularga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Yuqori baho esa bolalarning o‘zlari haqidagi tasavvurlarini mavhumlashtiradi. Shu bilan bir qatorda ijobiy ahamiyatga ham ega bo‘lib bolalarda o‘z imkoniyatlarini safarbar qilish mayillarini tarkib toptiradi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning o‘z o‘zlarini munosib baholashida tengdoshlari bilan amalga oshiriladigan muqot muhim ahamiyat kasb etadi. Ular baholarning ta‘sirini o‘zaro almashinadilar boshqa bolalarga bo‘lgan munosabatini oydinlashtiradi hamda o‘zlariga ularni ko‘zi bilan qarash layoqatiga ega bo‘ladilar. Tarbiyalanuvchilarda o‘z o‘zini baholash aniq foliyat jarayonida shakllanadi, ushbu natijalar bolaning o‘z o‘zini mustaqil baholashi uchun qulaylikni ta‘minlaydi. O‘yin jarayonida bolalar orasida shaxslararo munosabatlar vujudga keladi. Mazkur munosabatlar esa ularning o‘z o‘zini munosib baholashi uchun imkoniyat yaratadi. Bolalar o‘z tengdoshlari bilan muloqot jarayonida baholovchi ta‘sirlarni almashinishga muvaffaq bo‘ladilar. Natijada har bir bolada boshqa tarbiyalanuvchilarda boshqa bolalarga nisbatan munosabat shakllanadi. Shu tariqa ular o‘zlarini tengdoshlarining ko‘zi bilan ko‘rishga muvaffaq bo‘ladilar. Dastlabki mehnat ko‘nikmalari shakllanishi barobarida bolalarda o‘z

o‘zini muayyan kasbda ko‘rish ko‘nikmalari shakllanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda jamoaviylik ko‘nikmalarining shakllanishi o‘zlarining birgalikdagi faoliyatlari rejalarini tuzish va muhokama qilish layoqatining namoyon bo‘lishini ta‘minlaydi. Muayyan faoliyatda ishtirok etish, o‘zaro kelishish, olingan natijalar uchun mas‘uliyatni his etish ko‘nikmalarining shakllanishiga asos bo‘ladi. Masalan bolalardagi tasviriy faoliyat ularning o‘zlari chizayotgan narsa buyumlarga bo‘lgan munosabatning ham namoyon bo‘lishga xizmat qiladi. Ular o‘zlari atrof-muhitda ko‘rgan narsalarni chizayotgan ramlarda mujassamlashtirishga harakat qiladilar. Ushbu o‘rinda bolalarni tasavvurlari, xis hayajonlari, ijobiy yoki salbiy munosabatlari namoyon bo‘ladi. Ular noxush hodisalarni tasvirlaganda salbiy xis-tuyg‘ularni oshkor qiladilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun 6-7 yosh inqirozli davr bo‘lganligi tufayli ularda o‘z o‘zini baholash bir qadar yuqori bo‘ladi. Shuning uchun ham tarbiyachilar bu davrda ularni ob‘ektiv fikrlashga odatlantirishlari lozim. O‘yin, rasm chizish, buyumlarni qurish, yasash, turli mashqlarni bajarish jarayonida ular o‘z imkoniyatlarini ko‘ra oladilar va o‘z o‘zlarini munosib baholashga muvaffaq bo‘ladilar. Maktabgacha ta‘lim bosqichi yakunida bolalarda o‘z o‘zini mos tarzda baholash ko‘nikmasi shakllanadi. Shu bilan bir qatorda bu davrda ham o‘z o‘ziga yuqori baho beradigan bolalarning mavjudligi kuzatiladi. Bunday bolalar juda harakatchan, toqatsiz, bir faoliyat turidan ikkinchisiga tez o‘tib ketadigan, boshlagan ishini oxiriga yetkazmaydigan diqqati tarqoq bolalardir. Ular faoliyatlari va xatti harakatlari natijasini tahlil qilishga moyil bo‘lmaydilar, har qanday, hattoki murakkab topshiriqlarni zudlik bilan bajarishga harakat qiladilar, o‘z oldlariga qo‘yilgan vazifalarni to‘liq tushunib yetib tahlil qilishni xohlamaydilar. O‘z muvaffaqiyatsizliklarining sabablarini anglab yetmaydilar. Bunday tarbiyalanuvchilar o‘z xulq-atvorlarini namoyon etish va yetakchilik qilishga moyil bo‘ladilar. O‘z o‘zlarini munosib baholaydigan tarbiyalanuvchilar esa xatti-harakatlarini tahlil qilish, o‘z xatolarining sabablarini aniqlashga initiladilar. Bunday bolalar bir faoliyatdan ikkinchisiga tez moslashadilar va uni amalga oshirish usullarini osonlik bilan o‘zlashtiradilar. Ular muloqotga kirshuvchan, o‘zaro do‘stlashishga moyil, boshqalar bilan til topishadigan, ko‘makdosh bo‘lishni xohlaydigan bolalardir. Bunday bolalar bilan ishlash tarbiyachilar uchun ham ancha oson hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Smirnova Ye.O. Pedagogicheskie sistemy i programmy doshkol'nogo vospitaniya. M.: Vldos, 2006. 119 s.
2. Psixologiya samosoznaniya: xrestomatiya. Samara, 2000. 672 s.
3. Stolin V. V. Samosoznanie lichnosti. M.: LitRes, 2009. – 464 s.